

Tarihe ışık tutan yeni bir vesika

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.922

Taht-ı Keykâvus

Topkapı Müzesindeki Şah İsmail'in sanılan muhteşem tahtın ona ait olmadığı anlaşıldı

Yazan: Elif Naci

Bütün gözler üzerinde, her gün etrafını binlerce ziyaretçi tavaf ediyor. Sanki dile gelmiş de taht ve tâci devrilmiş, mağlûp bir hükümdarın masallaşmış hatıralarını anlatıyor gibi. Eteklerinde hâlâ esir milletlerin dudak izlerini görüyoruz gibi. İnsanlara, kudret ve azametini gecici ve fâni olduğunu tekrarlıyor gibi. Belli ki hazineleri tıka-basa servet ve ihtişamla dolu bir hâkânın saltanatını görmüş, milyonlarca baş eğilmiş önünde bu tahtın...

Onu tanımayan yoktur. Batının bilim yuvalarındaki ünlü profesörlerden, Patagonyalı kundura boyacısına kadar her sorduğunuz insan, size belki biraz dağınık, biraz bulanık ve karanlık maziinden haber verirler. Hakikaten tahtın görkemi tinci bir debedesi var. Baştanbaşa altın, koyu ve açık yeşil, kırmızı mineli pataklar üzerinde yakut, zümrüt ve incilerle harikulâde sanat-kârâne işlenmiş, rengârenk bir cevahir âbidesi halinde bir «Taht-ı Keykâvus» tür.

DETLER Kİ...

Derler ki, Yavuz Sultan Selim Caldıran'da yendiği Safervî hükümdarının altından bunu almış ve ganimet olarak yurda getirmiş. Onun için, uzun zaman «Şah İsmail Tahtı» diye anılmış.

Bu rivayet nereden geliyor? Oramını pek bilen yok. Her halde Enderûnluların yakıştırdıkları bir hikâye olacak. Çünkü, böyle bir rivayetin karşısına çıkıp da onu yalanlayacak olan «Caldıran Ganimet Defteri» Saray Arşivinden sırâ kadem basmıştır. Halbuki bu defterin mevcudiyeti evvelce de biliniyor, yapılan yayınlarda verilen numaraların yanlışlığı yüzünden bulunamıyordu. Uzun ve yorucu araştırmalar yapıldı. Bulunamadı. Maarif Vekâleti müfettişleri müzede tahkikat yaptılar. Türüü yorumlara yol açıldı. Nihayet son günlerde, müzenin bu seksiyonunda çalışmakta olan değerli elemanları, Saray Arşivinin kuytu ve karanlık köşelerine saklanmış defteri, «Caldıran Ganimetleri Defteri» ni bulup meydana çıkardılar.

İşte o zaman hepimiz bu defterin üzerine kapandık ve satırları arasında tahtın izlerini aradık. Yok. Zaten 18 inci asra kadar olan bütün Hazine defterleri elendiği halde buna dair bir kayda rastlanmamıştı. Bu defter elimizde bulunan bir defter, artık tam ve kat'i bir delil halinde, taht için Şah İsmail'den. Yavuzdan falan dem vuranları karıştırdı ve bundan sonraki mukadder iddiaları yere sererek mahiyet verdi.

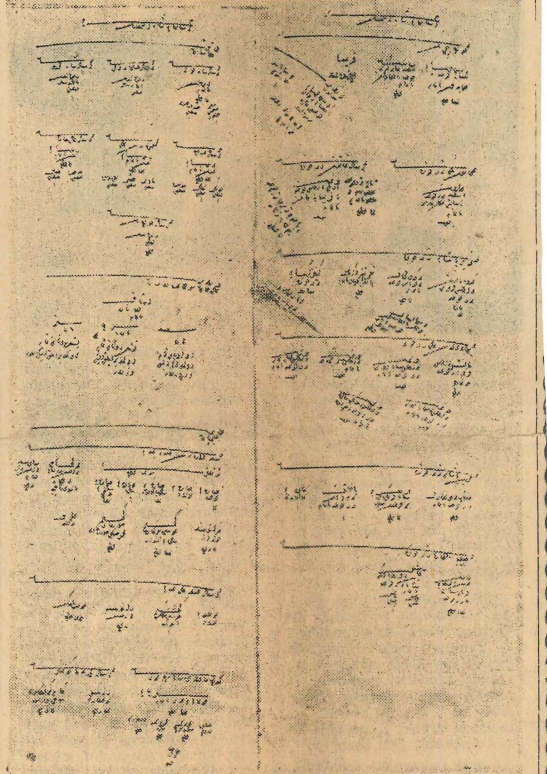
Topkapı Sarayı Arşivinin D. 10734 numarasında kayıtlı ve bir şahfesinin fotokopisini gördüğünüz defter: «Esbabı Şah İsmail ki der Saray-ı Hest Behist ve mehterâne ve der zimem-i üstâdan ve gayrimühüm yâfte» diye başlar ve fi 12 Receb sene 920 tarihini taşır. Yani Yavuz devri ve Caldıran Meydan Muharebesi'nin tarihini

Biz bu defter ile yalnız bu söhretli tahtın Şah İsmail'e ait olmadığını değil, tarihlerin mübalağa ile anlatıldıkları Caldıran ganimetlerinin de nelerden ibaret olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

DEFTER MUHEVİYATI

Defter muheviyatını aynen bura ya almışta imkân olmadığı gibi, lüzumlu da değildir. Zaten böyle bir eleştirme yetkili müte-hassislara bırakarak, yalnız bu vesileyle ele geçmiş yepyeni bir dökümandan, bilim dünyasına birkaç örnek vermeyi faydalı buluyorum: Cini avâmî, fâğır taşlar, beyaz, alaca, zeytinî sahanlar, sinler, halılar, nakışlar, nakışsız ve hattâ tamamlanmamış otaklar, köhne çardırlar, sandıklar dolusu ok torbaları, heybeler, kırık rahle, sekiz bin adet satranç takımı. Firuze ve hurda yakutlar, bir kutu içinde iki tane hurda elmas, yeşin ve keşidesi ile kabızlı altın hânceler, altın makas, tokan, kasık, gümüş düğmeler dört keş ham tırkuaz tas. Arslan postu. Eldiven, havâli işlenmiş min-tan, kilaplanla işlenmiş bürümöçik peşkirler. Baş örtüleri... falan, filân... olduktan başka torbalar için de ilâğlar, bir hokka sade yağ ve Bağdat hurması ve hurma murabaları gibi esap nesnelere de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı bugün Hazineye teşhir ediliyor. Okunması o kadar kolay olmamakla beraber, Siyakat yazısıyla meşgul olanların delâletleriyle, başından sonuna kadar incelediğimiz bu dercede bu veya buna benzer bir tahtın gölgesi bile bulunmamaktadır.

Bugüne kadar «Şah İsmail Tahtı» diye tanınan bu değerli ve ihtişam-lı eser hakkında birçok yazılar yazılmış, birçok iddialar ortaya atılmıştır. Bunlar arasında, bazıları tarafından Mehmet IV, el yazısı ile bir emrini taşıyan bir numaralı ha-

«Caldıran Ganimetleri Defteri» nin bir sayfasının fotokopisi

zine defterinin 89 uncu sahifesinde bu taht hakkında malumat mevcut olduğu yazılmışsa da, 49 sahifeden ibaret olan 1091 (1680) tarihli bu defterde böyle bir kayıtlı bulunmadığı açıkça görülmüştür.

Bu ve bundan sonraki hazine kayıtlarında rastlayacağımız tahtların, bir kısmı, saltanat devirlerinde Hâreme alınmış ve orada bazı tâdiât yapılmış veya üzerlerindeki altın ve kıymetli taşlardan istifade edilerek suretiyle Hâreme haremânıştır. Tahtın tahtların değil, diğer eşyanın da böyle bozularak başka yerlerde kullanıldığını bildiren birçok kayıt göstermek mümkündür.

18 inci asrın ortalarında, Avsâr Hanedanının ilk hükümdarı Nadir Şah Hindistan'a bir sefer yapıyor. Efgan üzerinden Hind topraklarına muzaferen giriyor. O zamanlar istikrarlı olan Delhi, Timuriler İmparatorluğunun merkezidir. Hind Hükümdarı Mehmed Han, Nadir Şaha yeniliyor. Tahtın muhafaza etmek, hattâ İran'a bağlı bir hükümdar olmak şartını kabul ederek, bütün Delhinin milyarlar değerindeki hazinelerini Nadir Şaha bırakıyor. Böyle bir anlaşma sonunda, Delhi'nin, tarihte misline tesadif edilmeyecek kadar muhteşem ve yüklü hazineleri Nadir Şaha kalıyor; o da bunları İran'a getiriyor. O sıralarda İrenlilerle Türkler arasında da birçok kavgalar olmak ve bir barış hasreti çekilmektedir.

NADİR ŞAHIN HEDİYELERİ
Osmanlı İmparatorluğu ile hoş geçinmek arzusunda olan Nadir Şah, bir sefaret heyeti muhafaza-sında, zamanın Osmanlı hükümdarı Mahmut I'e bir takım hediyeler gönderiyor ki, bu taht da bu hediyelerin içindedir. Buna karşılık,

Sultan Mahmut da, Topkapı Sarayı Hazinesinden, listesi bugün elimizde tamamı tamamına mevcut, kıymetli edat yapıtlarından bir takım eşyayı, Nadir Şaha takdim edilmek üzere Kesriyyeli Ahmet Paşa ile yola çıkarıyor. Garip bir tesadif eseri olarak, İran'dan gelen Nadir Şahın hediyeleri, o zaman Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde bulunan Bağdata getirildiği halde, bizim tarafımızdan gönderilen hediyeler İran hududuna verdiği zaman, Nadir Şahın öldürüldüğü haberi alınıyor. Tabii ki, bizden gidecek hediyeler geri dönüyor. Bizden gidecek olan eşyanın listesi, bugün nasil elimizde ise, İran'dan gelen hediyelerin muheviyatı da malumu muzdur ve bunların bir kısmı bugün hazine dairesinde teşhir ediliyor.

Samedani zade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin «İktisâd-ı Evamir» inde, Mehdi'nin Tarih-i Nadirî'sinde, İzzî ve Seyyid Hakim tarihlerinde bu tahtın İrandan Bağdat'a nasil geldiği bütün tafsilâtıyla yazılmıştır.

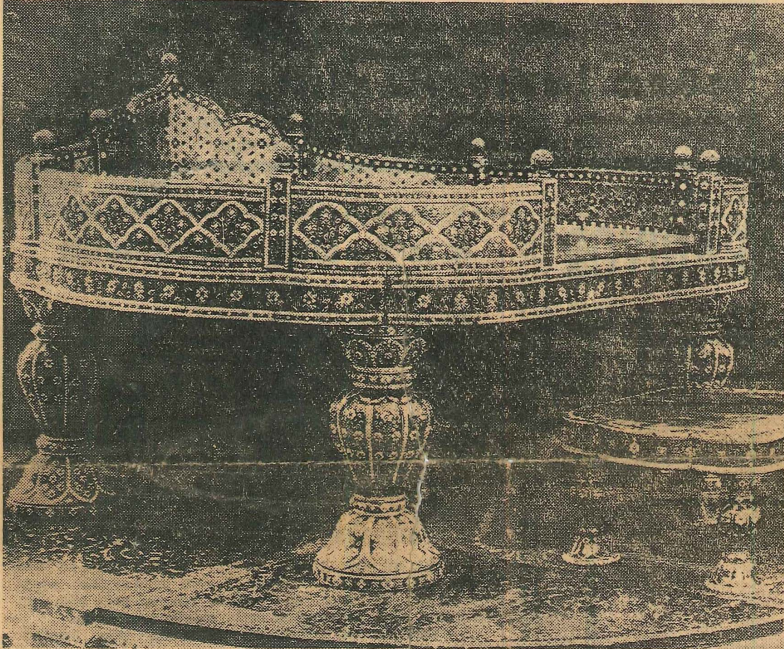
Son zamanlardaki yayınların en ayrıntılı ve derli toplusunu yapan Ziya Erkin, bana da bu hususta istisnaî bir emsalde kitaplar yazmış. Bu kitapların tamamını okuyanlar da gördükten geçirilecek olursa, buna dair başka bilgilerin elde edilme mümkün olacaktır sanırım.

Bütün bu meçhuller ve yanlışlıklar üzerinde fazla durmadan tahtın hakiki hüviyetine geçelim:

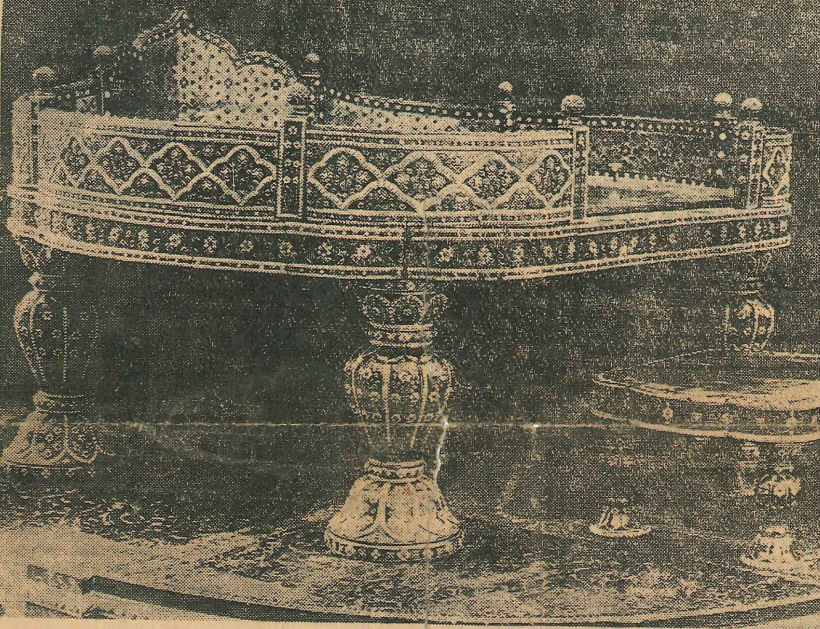
TAHTIN HAKİKİ HÜVİYETİ
1174 (1760) tarihli ve 28 A numaralı Hazine defterinin 49 uncu sahifesindeki kaydı okuyalım:

«Yeşil ve kırmızı minakâri deliksiz hümmâ «İktisâd-ı Evamir» inde, tahtın muheviyatı ile müzeyyen yakut ile müzeyyen yakupâre altın kaplama çarpa üzere iki adet döne mehterâne tahtı sade altın kaplama dört adet etraf kuşakları kaplama altın üzere inci ve yakut ile müzeyyen elvan minakâri ve yedi adet etraf tahtlarının derünü sade altın üzere mine ve birünü elvan mine üzere inci ve yakut ile murassa orta tahta tepesi bir adet kebirce hindkâri elması ve sekiz adet altın kaplama ve yakutlu minakâri babaları yakut ile murassa ve balâları birer hindî vasat elmas ve elvan minakâri inci ve yakut ile müzeyyen altın kaplama çarpa üzere ziri sade altın ve üstü minakâş rüganî tahta ve etrafı minakâ kademeli altın Taht-ı Keykâvus kiti bir».

Bu kayıt, Şah İsmail'e izafe oluna gelmiş tahtın evsafına tıpatıp uygundur. Bu tarifte uyumyan bazı değişiklikler belki bir soru konusuna olabilir. Fakat bunu da cevaplandırarak izahat, hazine defteri ka-

Şah İsmail'e ait olmadığı anlaşılan muhteşem Taht-ı Keykâvus

Şah İsmail'e ait olmadığı anlaşılan muhteşem Taht-ı Keykâvus

bu taht hakkında malûmat mevcud olduğu yazılmış da, 43 sahifeden ibaret olan 1091 (1680) tarihli bu defterde böyle bir kaydın bulunmadığı açıkça görülmüştür.

Bu ve bundan sonraki hazine kayıtlarında rastlayacağımız tahtların, bir kısmı, saltanat devirlerinde Harem almış ve orada bazı tadilat yapılmış veya üzerlerindeki altın ve kıymetli taşlardan istifade edilerek suretiyle Harem'e harcanmıştır. Yalnız tahtların değil, diğer eşyanın da böyle bozularak başka yerlerde kullanıldığını bildiren birçok kayıt göstermek mümkündür.

18 inci asrın ortalarında, Avsar Hanedanının ilk hükümdarı Nadir Şah Hindistan'a bir sefer yapıyor. Eşyanın üzerinden Hind topraklarına muzaferen giriyor. O zamanlar ismi Cihanabad olan Delhi, Timuriler İmparatorluğunun merkezidir. Hind Hükümdarı Mehmed Han, Nadir Şah'a yeniliyor. Tahtını muhafaza etmek, hattâ İran'a bağlı bir hükümdar olmak şartını kabul ederek, bütün Delhinin milyarder değerindeki hazinelerini Nadir Şah'a bırakıyor. Böyle bir anlaşma sonunda Delhi'nin, tarihte misline tesadüf edilecek kadar muhteşem ve yükütlü hazineleri Nadir Şah'a kalıyor; o da bunları İran'a getiriyor. O sıralarda İranlılarla Türkler arasında da birçok kavga olmakta ve bir barış hâsretti çekilmektedir.

NADİR ŞAHIN HEDİYELERİ

Osmanlı İmparatorluğu ile hoş geçinmek arzusunda olan Nadir Şah, bir sefaret heyeti muhafazasında, zamanın Osmanlı hükümdarı Mahmut I'e bir takım hediyeler gönderiyor ki, bu taht da bu hediyelerin içindedir. Buna karşılık,

Hazinesinden, listesi bugün saraya ulaşmamış, listesi bugün elimizde tamami tasammasa mevcut, kıymetli edat yapıtlarından bir takım eşyayı, Nadir Şah'a takdim edilmek üzere Kesriyeli Ahmet Paşa ile yola çıkarıyor. Garip bir tesadüf eseri olarak, İran'dan gelen Nadir Şahın hediyeleri, o zaman Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde bulunan Bağdata getirildiği halde, bizim tarafımızdan gönderilen hediyeler İran hududuna vardığı zaman, Nadir Şahın öldürüldüğü haberi alınıyor. Tabiidir ki, bizden gidecek hediyeler geri dönüyor. Bizden gidecek olan eşyanın listesi, bugün nasıl elimizde ise, İran'dan gelen hediyelerin muhteviyatı da malûmu mudur ve bunların bir kısmı bugün hazine dairesinde teşhiridir.

Samdanîzade Fındıklılı Süleyman Efendinin «Mürî-ut-tevarih» inde, Mehdi'nin Tarih-i Nadir'inde, İzzî ve Seyyid Hakîm tarihlerinde bu tahtın İrandan Bağdat'a nasıl geldiği bütün tafellatıyla yazılmıştır.

Son zamanlardaki yayınlardan etrafı ve derli topluluğunu yapan Ziya Erkân, bana da bu hususta istinad edecek kitapları, bu kağıdın ismini vermiştir. Onlar da gözden geçirilecek olursa, buna dair başka bilgilerin elde edilemesi mümkün olacaktır sanırım.

Bütün bu meçhuller ve yanlışlıklar üzerinde fazla durmadan tahtın hakiki hüviyetine geçelim:

TAHTIN HAKİKİ HÜVİYETİ

1174 (1760) tarihli ve 28 A numarası Hazine defterinin 49 uncu sahifesindeki kaydı okuyalım:

«Yeşil ve kırmızı minakâri deliksiz hümmüzi inci ve kırmızı yakut ile müzeyyen yekpare altın kaplama çarpa üzere iki adet döşeme tahtası sade altın kaplama dört adet etraf kuşakları kaplama altın üzere inci ve yakut ile müzeyyen elvan minakâri ve yedi adet etraf tahtalarının derlini sade altın üzere mine ve birünü elvan mine üzere inci ve yakut ile murassa orta tahta tepesi bir adet kebirece hindkâri elmaslı ve sekiz adet altın kaplama ve yakutlu minakâri babaları yakut ile murassa ve bâlâları birer hindi vasat elmas ve elvan minakâri inci ve yakut ile müzeyyen altın kaplama çarpa üzere ziri sade altın ve üstü minakâş rugani tahta ve etrafı minalı kademeli altın Taht-ı Keykâvus kit'a bir».

Bu kayıt, Şah İsmail'e izafe oluna gelmiş tahtın evsafına tıpatıp uygundur. Bu tarife uymayan bazı değişiklikler belki bir soru konusu olabilir. Fakat bunu da cevaplandırarak izahat, hazine defteri kayıtlarında, hem de tarihleriyle birlikte belirtmişiz. Meselâ, 6 Şevval 1174 (1761) de dokuz adet elmas parçasının çıkarılarak başka yere sarfolunduğu ve yine 11 Recep 1175 (1762) de de üç döşeme tahtasının altından 2357 dirhem altının sökülüp yine başka bir yere harcanıldığı ve İsfahan dibâsından yapılmış yastığındaki yastıklarından kırk dokuz elmasın çıkarılarak Şevval 1177 (1764) tarihinde Silâhtar Ağaya teslim olunduğu da yazılmıştır. Üstünde gördüğümüz ve görmediğimiz bütün vasıflarını belirten bu kaydın karşısında hiç bir itirazın mukavemeti mecali olamayacağı aşikârdır.

Nadir Şahın hediyeleri, Mahmut I. zamanında, 1165 (1751-52) de elçi Samli Mustafa Han ile tarihçi Mirza Mehdi Esterabadi eliyle gelmiş ve Bağdat Valisi Kesriyeli Ahmet Paşa'ya teslim olmuştur. Dokuz sene, diğer hediyelerle beraber Bağdata kalan taht, 1174 (1760-61) de, yani Mustafa III. Saltanatında İstanbula getirilerek hazineye kaydolunmuştur. Bu sebepten, bu tarihten evvelki defterlerde bu tahtın kaydına rastlanmaz.

VİYANAYA GİDEN EŞYALAR

Böylece tahtın hüviyetini açıkladıktan sonra, başından geçen maceralar faslına geçelim:

Sultan Abdülâziz saltanatının son seneleri... Viyanada uluslararası bir sergi açılacak. Buraya bizim katılmaklığımız kararlaştırılıyor ve «Emr-i ferman-ı hümayün-u hazret-i padişahi mentuk-u âlisi üzere» Hazineden 234 parça eşya Viyanaya gönderiliyor. Hepsi murassa, yani kıymetli taşlarla bezemiş bu eşyanın listesi bugün elimizdedir. Bunlar içinde yay, ok siperi, tirkes, kılıç, yatağan bıçağı, pala, tüfenk, tabanca, matara, necf maşraba, kaşıklar, tabaklar, hançerler ve daha bazı kıymetli eşya bulunduğu gibi Fatih'in şîsi, Sultan Ahmedin fitilli tüfeği ve... Taht-ı Keykâvus da bulunmaktadır.

Bu kıymetli eşya Viyanaya giderken son derece sıkı tedbirler alınmış, hattâ bir sulkaşa uğraması için tahtın nakline tahsis otunan vagonlara boş sandıklar yüklenerek hareket ettirilmiş ve asıl eşya, arkadan gönderilmiş, sergide nususi ibr seksiyona konarak, kaldığı altı ay müddet zarfında İmparatorun Maiyet Bölüğü tarafından muhafaza altında bulundurulmuştur.

Tarihe ışık tutan yeni bir vesika

(5 inci sahifeden devam)

29 Mart 1289 da giden eşya, 22 Teşrinisani 1289 da noksanız ve en küçük bir kazaya uğramadan tekrar yurda dönmüştür.

BAŞKA BİR MACERA

Cumhuriyetin ilânından sonra, Ankara hükümet merkezi olunca, hazinenin İstanbulda bulunmasında, her halde bazı tehlike sezilmiş olacak ki, bütün hazine eşyasının Ankara'ya nakline karar verilmiş ve ilk olarak da bizim şu meşhur taht, Taht-ı Keykâvus, sandıklara konarak başkente götürülmüş. Orada, Kanuni vezirlerinden Cenap Ahmedin, Mimar Sinanın eseri olan camiline yerleştirilmiş ve kapısına muhafız olarak, süngülü bir nefer nöbetçibrakılmış.

Burada oldukça hazin, hazin olduğu kadar da gülünç ve inanılmıyacak bir hadiseyi, kendi müsaadesiyle, Topkapı sarayı müzesi müdürü Kayrullah Ors'ten naklen anlatacağım. O da, Müzeler Umum Müdürlüğü sırasında, eski dosyaları incelerken muttali olmuş.

O zaman elektrik falân yok. Orada, dört numara bir idare lâmbasının ışığında bu nöbetçi bekler dururmuş. Yalnız lâmbaya konacak petrolün bedelinin Milli Müdafaa Vekâleti tarafından mı, Maarif Vekâleti tarafından mı ödeneceği iki Bakanlık arasında yazışma mevzuu bile olmuş. Sonra, tahtın tekrar İstanbulla idesi kararlaştırılınca, am balâj sandıkları saraya getirilmiş, taht monte edilmeğe başlandığı zaman, bir köşesinin eksik olduğu anlaşılmış ve telâşa düşülmüş, araştırmalardan sonra bu parçanın bulunduğu sandığın camide unutulduğu anlaşılmış ve tamamlanmış. Bugün, kayıtlara göre hiçbir ekşi yoktur.

GAZETELERİN YAZDIKLARI

Bir başka macera daha:

20 Haziran 1924 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sahifesinde «Topkapı Sarayındaki mücevherler milyon değer» başlıklı bir havadis okuyoruz. Aynen alıyorum:

«Devr-i Meşrutiyet Maliye Nazırlığı vazifesini ifâ eden Mehmet Cavit Beyin, Avrupada istikraz akdi zımında giriştiği teşebbüslerden biri esnasında hazinedeki elmaslar da mevzuubahis olmuş, bu bapta verilen tafsilâta nazaran Cavit Bey bir İsviçre grubu ile yirmi beş milyon altın liralık bir istikraz müzakeresine girişmiş. Bu takdirde hazineye iskâkal yirmi beş milyon altın lira kıymet biçilmiş ki, bunun bugünkü para ile mukabili 200 milyon mütcevazdır.» ki devlet bütçesinde bir zerre sayılır.

Yine, 8 Mart 1923 günü Cumhuriyetin birinci sahifesinde Şah İsmail Tahtının resmi vardır ve altında, o zaman Müzeler Müdürü olan Halil Beyin şu izahatını okuyoruz:

«Hükümet şimdiye kadar birçok sahibi salâhiyet, zevata, mevcut mücevheratın kıymetini tesbit ettirmekle meşguldü. Ama tesbit edilen mücevherat çıplak elmaslardır. Şah İsmail'in tahtı falan mevzuubahis değildir.»

Aynı sene içinde, Türkiye'ye gelmiş olan mütehasıslardan, Fransız Mr. Grosper, «Bu altın tahtın üzerinde yirmi iki bin yuvarlak inci, zümrüt ve yakut vardır. Bu tahtın kıymeti yirmi milyondur.» demiş.

Bundan evvel de bu tahta 18 inci asırda, Delhi'den İran'a geldiği zaman konan kıymet 33.850.000 ve bütün Delhi ganimetine takdir olunan ise 9.364.215.000 İngiliz lirasıdır.

Bunları buraya, tarihi eserleri, üzerindeki maddi kıymetleriyle ölçmeğe kalkışmanın gülünçlüğüne işaret olsun diye aldım.

İşte aziz okuyucularım, biraz yılan hikâyesi gibi, oldukça uzun bir taht macerasını, mümkün olduğu kadar kısaltarak anlatmağa çalıştım. Her devirde bir başka isim, bir başka not, bir başka kıymet almış, bugün artık Şah İsmail'in tahtı olmaktan çıkan bu «Taht-ı Keykâvus» un üzerinden bu kâbus da etiketiyle beraber kaldırılmış bulunmaktadır.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.922